

Adattár a Károly Róbert korban alapított felvidéki településekről

Az 1301 és 1342 közötti időben a Felvidéken, elsősorban magánbirtokokon¹ új települések jöttek létre. Fekete Nagy Antal² és Körmeny Beatrix³ a XIV. században kialakult Szepes megyei településeket szisztematikusan összegyűjtötte, más felvidéki megyéinkkel kapcsolatban azonban hasonló munka nem született.⁴ Az Anjou-kori oklevéltárnak⁵ köszönhetően könnyebben kutathatóvá váltak Károly Róbert kori okleveleink, így nem egyszer új adatra bukkanunk.

Az alábbiakban azokat a Károly Róbert korban alapított településeket veszem sorra, amelyek telepítésére vonatkozóan közvetlen adattal rendelkezünk. Így – főként terjedelmi okokból – kimarad számos olyan település, amelynek első említése ebből az időszakból ismert, vagy csak közvetett adatokból lehetne megállapítani kialakulásuk idejét.⁶ A tanulmány a települések kialakulásáról megyék szerint haladva tartalmazza a források jegyzékét, melyek nélkülözhetetlenek a lakók kiváltságaival és a települések kialakulásával kapcsolatos következtetések levonásához. Ezek ismertetésére egy önálló tanulmány keretében kerül majd sor.⁷

Sáros megye

Dobó (ma Dubovica). A Roskoványi család birtokán, a Letenye folyó mellett létrejött település. 1323-ban Harumcharral és Fazekasréttel együtt említik, mint

¹ A telepítésekben és falualapításokban az Abák, Bebekék, Berzeviczyek, Görgeyek, Jászurmegyciek, Mersék, Máriássyak, Semseiek és Zsigrayak vettek részt.

² FEKETE NAGY ANTAL: A Szepesség területi és társadalmi kialakulása. Budapest 1934. (továbbiakban: FEKETE NAGY 1934.)

³ KÖRMENDY BEATRIX: A soltész („more scultetorum”) telepítette falvak a Szepességben (XIII–XIV. sz.). In: *Agrártörténeti Szemle* 16 (1974) (továbbiakban: KÖRMENDY 1974.) 305–348.

⁴ Egyes munkák csak közvetve szolgáltatnak adatokat a településekről (pl. FRIVALDSZKY JÁNOS: Egy felvidéki község és soltészcsaládja. In: *Turul* 71 (1998) 3–4. 90–106., KRISTÓ GYULA: Nem magyar népek a középkori Magyarországon. Budapest 2003.; FÜGEDI ERIK: Nyitra megye betelepülése I–II. In: *Századok* 1938. 273–319., 488–509., FÜGEDI ERIK: Vár és társadalom a 13–14. században. Budapest 1977., stb.).

⁵ Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia I–. Presidie JULIO KRISTÓ. Budapest – Szeged 1990–. (továbbiakban: AOKlt.)

⁶ Elsősorban soltészfalvak alapításáról maradtak adataink. Az alapítók gyakran egy korábban már létező település szabadságait adják az újnak (pl. Szepesvéghely és Hernádfalva szabadságát kapja Hencfalva, Zsolna szabadságát kapja Kiszucaújhely, Csetnekét Aranyas, Hanusfalváét Agyagospataka, Lublóét Giermp, stb.). Olykor a népeknek adott tipikus szász jogra utaló kiváltságok (szabad költözés, szabad végrendelkezés, szabad bíró- és papválasztás, szabad egyház, szabad tized) az új település szász szabadságára engednek következtetni.

⁷ L. TEISZLER ÉVA: Felvidéki soltészfalvainkról. In: *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica*. Szeged 2007. Sajtó alatt.

Chana mester és testvérei irtással létrejött új faluját.⁸ A falut valamikor az Anjou-kor elején telepíthették.

Lucska (Fazekasrét, ma Lúčka). A Roskoványi család birtokán, feltehetően az 1300-as évek elején keletkezett falu. Először Harumcharral és Dobóval együtt említik 1323-ban, mint Chana mester és testvérei újonnan irtott faluját a Letenye folyó mellett.⁹ A későbbiekben csak I. Lajos korában találkozunk vele.¹⁰

Harumchar. A Roskoványi család Tarca folyó melletti birtoka. A falut először 1323-ban említik, mint irtásföldön létrejött új, kiváltságai alapján valószínűleg szász jogot használó települést.¹¹ A falu legközelebbi említése már I. Lajos kori.¹²

Jakabfalva (Vörösalma, Újfalu). A település történetének rekonstruálását nehezíti, hogy emléke összefolyik az Árpád-korban már lakott, Jakabfalva közvetlen szomszédságában, a Tarca folyó mellett lévő Vörösalmáéval. 1306-ban a Berzeviczi család tagjai felosztották egymás között birtokaikat, s ekkor Rikolf fia Rikolf megkapta a családhoz örökjogon tartozó Vörösalma birtokot, amely a Tarca folyó mellett, a család szepesi birtokain kívül feküdt.¹³ Új falut vagy telepítvényt Vörösalma közelében ekkor még nem említenek. Rikolf 1312-ben királyi adományként megkapta a királlyal szemben hűtlen nemesek itteni birtokait is,¹⁴ majd 1315-ben egy birtokper után szomszédai által is megerősítést nyert Vörösalma, illetve a mellette lévő Újfalu, vagy – amint az oklevél mondja – újabb nevén Jakabfalva határainak tekintetében is.¹⁵ Itt tűnik fel tehát a még ingadozó elnevezésű település, amelyről ezután egy rövid időre hallgatnak a források. Vörösalma neve is csak határjárások kapcsán fordul elő.¹⁶ 1325-ben bukkan fel ismét, amikor Rikolf eltiltja Vörösalma, és az attól délre, a Tarca túloldalán fekvő Jakabfalva nevű birtokainak használatától és az erdők kivágásától szomszédját, Polyan fia András fia Jánost.¹⁷ A területen két rokonságban lévő család végzett irtást. Egy évvel később meg is egyeznek az újonnan birtokba vett területek határaitól.¹⁸ Rikolf 1327-ben a királlyal is megerősíteti magát birtokaiban. Károly 1327-es oklevele elmondja, hogy Rikolf Vörösalmát az

⁸ Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár (továbbiakban: DI.) 68 792., AOkt. VII. 513.

⁹ DI. 68 792., AOkt. VII. 513.

¹⁰ DI. 68 845; DI. 68 849; DI. 68 851; DI. 40 972; DI. 68 855.

¹¹ DI. 68 792., AOkt. VII. 513.

¹² DI. 68 845; DI. 68 849; DI. 68 851; DI. 40 972.

¹³ Vincent Sedlák. *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae*. I-II. Bratislava 1980–1987. (továbbiakban: REG. SLOV.) I. 188.; AOkt. II. 20. Korábbi határjárása 1302-ben történt. GEORGIUS FEJÉR: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. I-XI. Budae 1829–1844. (továbbiakban: F.) VIII/1. 107-110.; AOkt. I. 208.

¹⁴ WAGNER 318.; AOkt. III. 317.; KRISTÓ GYULA – MAKK FERENC: *Károly Róbert emlékezete*. Budapest 1988. 103–104.

¹⁵ DI. 64 649., AOkt. IV. 60.; DI. 68 776., AOkt. IV. 13.

¹⁶ 1322. [Szinye]Újfalu határjárása: AOkt. VI. 538. Vörösalma határjárása: uo. 550.; REG. SLOV. II. 249.

¹⁷ DI. 64 651., AOkt. IX. 272.

¹⁸ F. VIII/3. 153., AOkt. X. 495.

egri káptalan oklevele szerint részint vétellel, részint cserével szerezte meg,¹⁹ s annak az erdőnek a birtokában is megerősíti a király Rikolfot, amit korábban tőle kapott adományba,²⁰ s amelyen a megadományozott egy szintén Vörösalma, vagy más néven Jakabfalva falut telepített.²¹ Úgy tűnik tehát, hogy a soltészéről elnevezett Jakabfalva az Árpád-kori alapítású Vörösalma mellett volt, s telepítését Rikolf valamikor 1306 és 1315 között kezdhette meg.²²

Kohak. A Berzeviczy család Sáros megyei birtokán, a Tarca és a Szalók folyók, valamint Magas helység (Vizoca, ma Vysoká) mellett alapított település, melynek soltészségét Domokos fia József vásárolta meg Rikolf fia Henriktől.²³ A falu közelében egy másik települést is alapítottak a Berzeviczyek, Kakas birtokán, a Szalók folyó mellett lévő Hamburggal szemben. A falut Ábrahám fia Fülöp telepítette irtással, 1322 előtt.²⁴

Pétermezeje. A Roskoványi család 1278-ban kapta IV. Béla királytól a falu helyén lévő birtokot.²⁵ A Károly Róbert korban először egy 1301-re datált hamis oklevélben,²⁶ később, 1302-ben Vörösalma határjárásakor egy hiteles diplomában fordul elő.²⁷ 1323-ban Ruzkával és Dobóval együtt említik a Tarca folyó mellett. Az oklevél újonnan létrejött falunak mondja, amely irtással jött létre.²⁸ A településről azonban korábbi adatunk is van. Eszerint a falu alapítása az Árpád-kor végén történhetett, telepítése viszont átnyúlt az Anjou-kor elejére. Ezt követően korszakunkban már csak 1333-ban²⁹ és 1335-ben³⁰ említik.

Ruzka. A Roskoványi család birtoka, Harumcharral, Fazekasréttel, Pétermezejével és Dobóval egy oklevélben említik, mint újonnan létrejött irtványfalut.³¹ A Károly Róbert korból nincs több adat a településre.

¹⁹ Az egri káptalannak ilyen tartalmú oklevelét nem találtam.

²⁰ 1312. évi kelettel maradt ránk oklevél, amelyben Károly király három erdőt adományoz Rikolfnak, ezek egyike a Vörösalma körül elterülő. Kristó Gyula ezt az oklevelet hamisnak tekintette (vö. AOKlt. III. 308.). Más Károlytól származó oklevél nem tanúskodik Rikolf számára történt erdőadományról a Tarca folyó mellett. Tarca földjét IV. László 1288. évi oklevele révén bírták. (Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica. Szerk. SZENTPÉTERY IMRE – BORSA IVÁN. Budapest 1923–1987. 3480.) Károly később 1322-ben, 1323-ban és 1336-ban is átírja ezt az oklevelet.

²¹ Dl. 64 654., AOKlt. XI. 212.

²² Vörösalma a továbbiakban: is gyakran szerepel a forrásokban, s többször említenek mellette Jakabfalu/falva vagy Újfalva nevű települést, de nem dönthető el egyértelműen, hogy ezekben az esetekben melyik településtől lehet szó.

²³ F. VIII. I. 585-587., AOKlt. IV. 592.

²⁴ Rikolf ekkor szavá teszi, hogy az ő erdőinek egy részét is kivágták, s a telepítés az ő részére is átnyúlt. REG. SLOV. II. 369., AOKlt. VI. 700.

²⁵ CAROLUS WAGNER: Diplomatarium comitatus Sarosiensis. Posonii–Cassoviae 1780. 291.

²⁶ AOKlt. I. 138.

²⁷ F. VIII/1. 109-110., AOKlt. 208.

²⁸ Dl. 68 792., AOKlt. VII. 513.

²⁹ AOKlt. XVII. 265.

³⁰ AOKlt. XIX. 223.

³¹ Dl. 68 792., AOKlt. VII. 513.

Sevnyalt. A Berzeviczyek Sáros megyei birtoka. Rikolf fiai 1317-ben adták át a területet mint műveletlen és lakatlan földet Leusták fia: Balázs soltésznek, hogy ott új falvakat telepítsen a szepesi németek szabadságával. A birtok ekkor 40 telket foglalt magában.³² Eszerint az irtást és a telekalakítást már korábban megkezdték, de a birtok benépesítése csak ezután történt. A kialakult településre vonatkozóan csak jóval későbbi adataink vannak.³³

Szalók melletti település. 1322-ben Rikolf fia Henrik lánya: Anna a Berzeviczyektől leánynegyedként kap egy Szalók nevű birtokot.³⁴ A Szalók néven előforduló települések közül itt a Sáros megyében fekvő Szalókra kell gondolnunk, hiszen még ugyanebben az évben a király hetivásár tartását engedélyezi Anna férje, Semsei Frank (vagy Ferenc) fia Tamás szepesi várnagy³⁵ Sáros megyei Szalók falujában.³⁶ Semsei Tamás újabb telepítvényeket hozott létre a birtokon. 1322-ben a falu mellett lévő erdőt a Szalók faluban lakó Herman fia Konrád soltésznek adta, hogy oda 12 évi mentességgel a szászok joga és szabadsága szerint népeket gyűjtsön és telepítsen.³⁷

Nem lokalizálható települések.

Benedek fia Merse 1331-ben örökölt erdejében, a nem azonosítható Stessa falu és a hegyek között szász szokás és jog szerint falut akart létrehozni, aminek telepítésével Schindler Miklós soltészt bízta meg. A letelepülő népeknek 16 évi adómentességet ad, ennek lejárta után járandóságait Szinyében kell fizetniük.³⁸ A település neve ismeretlen.

³² Anjoukori Okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis I–VII. Szerk. NAGY IMRE – TASNÁDI NAGY GYULA. Budapest, 1878–1920. (továbbiakban: AO.) I. 418–419.; AOkt. IV. 429.

³³ 1440, 1476; Dl. 17 110; 1524; Dl. 67 533.

³⁴ AOkt. VI. 226, 279; TÖRTÉNELMI TÁR. XLIV (1902) 595–586.; AOkt. VI. 277.; 278., 279.

³⁵ Nagy Iván a Berzeviczy család taglalásánál Anna férjének nyilván elírás miatt Ferenc szepesi várnagyot teszi meg, de a Semsey családfánál már helyesen Frank (vagy Ferenc) fia Tamás feleségének mondja. NAGY IVÁN: Magyarország családai. Czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Arcanum CD-Rom.

³⁶ AOkt. VI. 646., a tárnokmester ugyanezen évben átírja az oklevelet. AOkt. 669. Későbbi megerősítése AOkt. VII. 326. 1323-ban a király visszaadja Tamásnak a települést, melybe Fülöp nádor beiktatta magát (REG. SLOV. II. 468., 471–472.; AOkt. VII. 574., 594.). 1330-ban Semsei Tamás megvásárolja (vagy inkább visszavásárolja) Szalók soltészességét Vilmos soltészről (AO. II. 467–468., AOkt. XIV. 97.). A későbbiek során Szalók birtok egy része Anna és Tamás lányának, Katalinnak jutott anyja leánynegyede címén (AOkt. XIX. 81., 86.), a birtok többi része pedig fiútestvérei kezén maradt. A Semseiek birtokában – leszámítva a később szintén leánynegyed útján megszerzett Zemplén megyei Szalókot – ezután is csak a Sáros megyében található Szalók birtokról van adat. (AOkt. VII. 477.; Dl. 85 188; Dl. 15 427.)

³⁷ F. VIII/2. 391–394.; AOkt. VI. 784. A szászok jogával kapcsolatban összefoglalóan l. Blazovich László: A Szepesség joga és a szász tükör. In: Bártfától Pozsonyig. Városok a 3–17. században. Szerk. CSUKOVITS ENIKŐ – LENGYEL TÜNDE. Budapest 2005. (továbbiakban: CSUKOVITS–LENGYEL) 159–186.; A Szász tükör és a Szepesség joga. In: EIKE VON REPGOW: *A Szász tükör*. Közreadja: BLAZOVICH LÁSZLÓ – SCHMIDT JÓZSEF. Szeged 2005. 43–70., A budai jogkönyv és a magyarországi jogkönyvek. Uo. 71–81.

³⁸ AOkt. XV. 49.

Szepes megye

Bátfa (ma Derevci). A településről egyetlen adatunk van. 1310-ben Aba fia Aba comes hét évre adómentességet biztosít minden ide települő szabad állapotú embernek, akik a határidő letelte után az itteni hospeseket megillető szabadságot élvezhetik.³⁹ Az oklevél nem részletezi a hospesek szabadságát, így a településről nem tudunk többet. 1310-ben a korábban létrehozott falu bővítéséről lehet szó.

Bény (ma Biňa). Az Árpád-korban létrejött települést⁴⁰ 1312-ben bővítették. Ekkor Aba fia Miklós hatévi mentességet adott a birtokra települő szabadoknak, akik ennek lejárta után az ottani népek szabadságával élhettek.⁴¹

Csorba (ma Štrba) és környéke. Csorba falut 1286-ban kapja a Pongrácz család IV. László királytól. A falu és környéke betelepítésére csak közvetlen adatokkal rendelkezünk. A lipitói nemesek 1306-ban kéri Pál szepesi prépostot, hogy Csorba környéki birtokaikon, különösen Vyrtus és Vazsec (Vasuenz) területén engedélyezze kápolna építését.⁴² Az oklevélből tudjuk, hogy Csorbán ekkor már állt a Szent András tiszteletére épült kápolna, amit Muthmér szepesi prépost engedélyével építettek. Mivel Muthmér prépost tevékenysége 1270 és 1281 között adatolható,⁴³ a falu betelepítésének kezdetét erre az időszakra kellene tennünk. Pál prépost azonban 1306-ban nemcsak azt engedi meg, hogy Vyrtusban és Vazsecen kápolnát építhetnek, hanem ennek elősegítésére a falvak népeinek adómentessége idejéig elengedi a prépostnak járó katedrátikumot is. Megjegyzi viszont, hogy Csorbának akkor már fizetnie kell, ha a falu lakossága felének mentessége lejár.⁴⁴ Csorbát tehát mindenképpen az Árpád-korban alapították, a környező falvakat viszont 1306 körül.

Frankvágása (ma Malá és Vel'ka Franková). Rikolf fia Kakas 1301-ben testvéreinek hozzájárulásával rokonának, Farkasfalvai Franknak adott egy akkor 64 telket magában foglaló erdőt (Dunajec forrása, Nedec folyó, Hanusfalva, hegy között) szolgálataért, amit korábban Károly király adományozott neki.⁴⁵ A területen tehát már az Árpád-kor végén megkezdődött az irtás és a telekalakítás. Valószínű, hogy Frank az erdőirtásban nyújtott segítséget Kakasnak, s ezért a rokonságra való tekintettel megkapta az irtvány egy részét. A későbbiekben két azonos nevű falu is kialakult itt. Az egyik a Berzeviczyeké, a másik Frank családjáé lett: 1320-ban Kakas mester a Nedec két partján lévő falut, ami 60 telket (hub) foglalt magában, más birtokaival együtt

³⁹ AOkt. II. 1035.

⁴⁰ L. Korai magyar történeti lexikon. Főszerk. KRISTÓ GYULA. Akadémiai Kiadó: Budapest 1994. 97. és az ott idézett irodalom.

⁴¹ AOkt. III. 432.

⁴² Historický Sborník. Bratislava, 1943-. V. 93–94., AOkt. II. 75.

⁴³ Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (továbbiakban: Df.) 272 801; Df. 263 025; Df. 272 353; Df. 272 263; Df. 264 122; Df. 264 616; Df. 264 121.

⁴⁴ L. 42. lj.

⁴⁵ Dl. 31 061; AOkt. I. 59. Az oklevél későbbi hátlapi feljegyzése szerint az adomány Frankvágásáról szól. Károly adománylevele (vagy megerősítő oklevele? – ha 1301 júliusában már 64 telekhely volt a birtokon, az irtást jóval korábban el kellett kezdeni) nem ismert.

eladta János nevű testvérének és fiának;⁴⁶ jóval később, 1340-ben Frank fiai unokatestvéreikkel megosztóznak birtokaikon, többek között Frankvágásán is.⁴⁷

Fridmanvágása (Frigyesvágása, ma Frydman). A falut a Berzeviczy család birtokán telepítette Hunfalvai (Kutyafalui) Markolf fia: Thidericus soltész, akinek 1308-ban Kakas adott soltészlevelet.⁴⁸ Kakas 16 évi mentességet adott a leteleplőknek. Legközelebb 1320-ban találkozunk a Bela folyó két partján 60 telekből (hub) álló birtokkal,⁴⁹ majd 1326-ban, mikor a Rikolf-fiak elhatárolják birtokaikat Polyan fiainak birtokaitól. Ekkor Fridmanvágása a folyó mindkét oldalán már 40–40 telket (mansio, hwb) tett ki.⁵⁰ Kakas 1328-ban Rikolf nevű testvérének adja a birtokot,⁵¹ de egy hónappal később el is zálogosítja,⁵² amiből később vita keletkezett.⁵³

Gerlahfalva (ma Gerlachov). A Máriássy család Csetenye nevű birtokán jött létre a Poprád felső folyásánál, Batizfalvától északra. Csetenye birtokot 1264-ben kapta a család IV. Béla királytól lakatlanul és műveletlenül. Az első falu, amely Batiz és testvérei telepítő szándékának köszönhette létét a területen, a Frolingus soltész által 1279-ben alapított Batizfalva volt.⁵⁴ A falu egy részét Batiz nem sokkal később eladta Menardus comesnek, a sztojánfalvi Hilbrandus fiának, aki azt ezután az országos nemesek szabadságával bírta. 1342-ben a család visszavásárolta a birtokot akkori tulajdonosaitól, szentgyörgyhegyi Gerlah fiaitól, Miklóstól és Jánostól.⁵⁵ 1313-ban Csetenye birtokban Batiz fia és testvérei feltehetően Batiz halála miatt osztályt tesznek,⁵⁶ amit 1326-ban Csetenye birtok második felosztása kapcsán megerősítenek.⁵⁷ Ebben az osztálylevélben tűnik fel Csetenye területen Gerlahfalva falu, aminek fele részét az említett oklevél alapján Gerlah fiai kapják, a másik felén pedig Batiz fia és testvérei osztoznak az 1313-as felosztás alapján. Hogyan került a birtok Menardus comes kezéről Gerlahhoz és fiaihoz? Körmeny Adrienne Menardus és Gerlah comesek között egy fenn nem maradt adás-vételt feltételez.⁵⁸ 1319-ben már biztosan Gerlah és fiai a terület birtokosai, hiszen 300 hold földet és erdőt adnak a Csetenye (Cathena) erdőben őket illető részből a jövedelmeikben szűkölködő stólai egyháznak, akinek kérésére elhatárolják a köves, sziklával teli erdőt és földet

⁴⁶ F. VIII/5. 113–114.; AOKlt. V. 905.

⁴⁷ Dl. 63 664; AOKlt. XIV. 609.; Dl. 31 090; AOKlt. XIV. 665. A birtok határaitól tájékoztat még Dl. 31 062.

⁴⁸ F. VIII/1. 259–260.; AOKlt. II. 414. Körmeny szerint a soltészlevél Ófalu alapítására is utalhat, a telepítőlevélben meghatározott terület azonban egyértelműen azonosítható Fridmanvágása határaival és elhelyezkedésével. Vö. KÖRMENDY 1974. 332. és az ott idézett irodalommal.

⁴⁹ F. VIII/5. 113–114.; AOKlt. V. 905.

⁵⁰ F. VIII/3. 153.; AOKlt. X. 495.

⁵¹ AOKlt. XII. 12.

⁵² AOKlt. XII. 75.

⁵³ AOKlt. 341.; Dl. 68 877; Dl. 68 876.

⁵⁴ KÖRMENDY 1974. 311–312.

⁵⁵ KÖRMENDY 1974. 313.; FEKETE NAGY 1934. 204–205.

⁵⁶ AOKlt. III. 601.

⁵⁷ AOKlt. X. 221. vö. Dl. 63 683.

⁵⁸ KÖRMENDY 1974. 313. Fekete Nagy Gerlahot soltésznek tartja. FEKETE NAGY 1934. 204.

Batizfalvától.⁵⁹ Gerlahfalvát és népeit ekkor még nem említik. Egy 1317-ben kelt oklevél szemben Körmeny előbb említett feltételezésével arra enged következtetni, hogy Gerlah az említett Menardus fia volt. 1317-ben ugyanis egy bizonyos néhai szentgyörgyhegyi Menardus (Meynhardus) fia, Gerlah (Gerlacus) comes, aki kétség-telenül azonos a Gerlahfalvát is birtokló Gerlah személyével, a szentlászlói⁶⁰ polgá-roknak Tamásiban⁶¹ lévő birtokrészét eladja.⁶² A család és a szentlászlóiak közötti kapcsolat továbbra sem szakad meg. Tudjuk, hogy Gerlachfeulde birtokot még 1336 előtt megvásárolta Szentlászló város Gerlah királyi bérlőtől, s azt területéhez csatolta.⁶³ Ez a szerződés valószínűleg már Gerlah fia Gerlahhal jöhetett létre, mert Gerlahfalva 1326-os felosztásakor és 1328-ban is, amikor Gerlah János nevű fia éppen Sztojánfaluban vesz birtokot, apját már néhainak nevezik.⁶⁴ Gerlahfalva alapít-ását mindenesetre neve miatt mindenképpen az idősebb Gerlah személyéhez kell kötnünk, aki 1326-ban, a már kiteljesedett⁶⁵ falu kettéosztásakor nem élt. Miután Gerlahfalva egy korábban teljesen lakatlan, erdős birtokon jött létre, alapítását az 1310 körüli időszakra tehetjük.

Henningpataka folyó környéke. Vak Mihály és családja 1340-ben Kázmér-falvi Márton fia Mihálynak eladja a folyó melletti terület soltésztségát, akinek irtással kellett itt falut létrehozni. Ennek támogatására a birtokos 10 évre elengedte a letele-pülők által fizetendő adókat.⁶⁶ A területen nem sokkal később három település is ki-mutatható,⁶⁷ így nem tudni, pontosan melyiket telepítette Mihály soltész. Csak annyi bizonyos, hogy a kérdéses falu Jaszurmegye keleti határa közelében volt.⁶⁸

Komlóskert (Hophengart, ma Chmel'nica). Telepítéséről csupán egy 1315-ből származó, hamisnak tartott oklevél áll rendelkezésünkre. Eszerint Miklós lublini comes pétervágásai Miklósnak ad soltészséget, hogy szász jogot használó falut telepít-sen irtott földön, 60 vagy több telekkel. A telepések 16 évre kaptak adómentességet.⁶⁹

Kuncfalva (ma Helcmanovce). Semsei Tamás szepesi várnagy Szepes me-gyei műveletlen birtokán egy kis patak forrásától a Gölnic folyóig terjedő területen

⁵⁹ AOkt. V. 450. A kolostornak adott föld határait 1335-ben is bejárták, de a határoknál itt is csak Batizfalvát említik. AOkt. XIX. 254., 247.

⁶⁰ Csütörtökhely.

⁶¹ Szepestamásfalva.

⁶² F. VIII/2. 95–97., AOkt. IV. 461. Gerlah itt említett fiai: János, István, Hencmannus, Gerlacus, Miklós és Peturmannus. 1315-ben Gerlah comes János és Hencmannus nevű fiait (AOkt. IV. 146.), 1326-ban pedig János, István, Gerlacus, Miklós és Péter nevű fiait említik (vö. AOkt. X. 221.).

⁶³ AOkt. XX. 153.; F. VIII/4. 168–170.; vö. DI. 57 317; DI. 39 453. Feltehetően csak a birtok egy részének eladásáról lehetett szó.

⁶⁴ AOkt. XII. 254.; SAMUEL WEBER: Supplementum III. analectorum terrae Scepusiensis. Lőcse 1908. (továbbiakban: WEBER) 6–7.

⁶⁵ KÖRMENDY 1974. 314–315.

⁶⁶ Df. 263 060., AOkt. XXIV. 256.

⁶⁷ Vö. FEKETE NAGY 1934. 154. Körmeny úgy véli, az oklevél Henningpataka újratelepítésére utal. KÖRMENDY 1974. 329.

⁶⁸ DI. 83 237.

⁶⁹ F. VIII/5. 101–103.; AOkt. IV. 219.

falut akart alapítani Kuncfalva néven, s ehhez 1326-ban a Szalókból való Kuncmannt fogadta soltésszé, 16 év adómentességet ígérve a letelepedőknek.⁷⁰ Több Károly Róbert kori oklevél nem szól a településről.

Lazonpatak (ma Prodboč). A Zsigray család birtoka. Zsigray Danus 1314-ben vásárolta meg a Székiek Zsaluzsán falujától elhatárolt Lazonpatak nevű erdőt vagy erdős földet Olsavicával együtt.⁷¹ 1316-ban már említik az újonnan telepített, szabad tizeddel rendelkező falut.⁷² A település helyén lévő erdők kivágása a század elején kezdődhetett, ahol két település jött létre: Lazonpatak és Olsavica.

Lipnik. Lipnik erdösségéből 1314-ben görögí Hannus fia Gyula (Jula) comes a Lipnik folyó forrásánál, a Dunajec folyó mellett fekvő erdőt kéri adományba Károly királytól, hogy azt betelepíthesse.⁷³ Az adományról egy évvel később állítottak ki privilégiumot, ami lakatlan királyi erdőnek nevezi a területet.⁷⁴ Az adományt 1322-ben átíró szepesi káptalani oklevél,⁷⁵ illetve a Károly király által 1323-ban kiadott megerősítő és átíró királyi oklevél⁷⁶ nem utal új település létrejöttére, hiszen erdőnek nevezi a területet. 1330-ban viszont már Lipnik faluval találkozunk egy határjárás során Szentpéterfalva, Lehnice és Toporc falvak közelében.⁷⁷ A terjeszkedő településnek 1338-ban már két részét is említik: Alsó- és Felsőlipniket.⁷⁸ Figyelembe véve, hogy egy irtással létrejött új település kialakulásához átlagosan 15–16 évre volt szükség, a falu telepítése közvetlenül az adománytétel környékén megkezdődhetett.

Lublópataka (Újlubló, ma Nová L'ublovňa). 1308-ban Omode nádor fia, János soltésszéget ad Adiptis fia Helbrandusnak, hogy a Lubló folyó melletti birtokára szabadokat költöztessen, s ehhez 16 évi adómentességet ígér.⁷⁹ A Károly Róbert korból nincs több adatunk a településre.

Olsavica (Nagyolsva, ma Ol'savica). Olsavica először 1300-ban tűnik fel a Zsigray család birtokai között erdős területként.⁸⁰ A Szentmargitától északra fekvő település helyén lévő erdőben 1308 körül kezdhették az irtást. Pál szepesi prépost ugyanis ekkor engedélyezi a birtokos Zsigray Miklósnak, hogy kápolnát építhessen a telepítendő faluban, aminek papja a szepesi prépostnak tartozott engedelmességgel.⁸¹ 1314-ben Olsavica egy részét, amit Zsigray Danus vásárolt rokonaitól, még

⁷⁰ F. VIII/3. 140–143.; AOkt. X. 455.

⁷¹ AO. I. 332–333., AOkt. III. 681.; REG. SLOV. I. 497., AOkt. III. 680.; REG. SLOV. I. 498–499., AOkt. III. 679.

⁷² F. VIII/1. 605–606.; AOkt. IV. 238.

⁷³ AOkt. III. 840.

⁷⁴ AOkt. IV. 171.

⁷⁵ AOkt. VI. 653.

⁷⁶ AOkt. VII. 647. Az oklevél a szepesi káptalan 1327. évi átírásában maradt fenn (I. AOkt. 510.).

⁷⁷ AOkt. XIV. 405.

⁷⁸ F. VIII/4. 352. Vö. FEKETE NAGY 1934. 235–236.

⁷⁹ REG. SLOV. I. 247.; AOkt. II. 307.

⁸⁰ Hazai Okmánytár. Codex diplomaticus patrius. I–VIII. Győr–Budapest 1865–1891. (továbbiakban: HO.) VI. 456.

⁸¹ AO. I. 148–149.; AOkt. II. 358.

mindig erdős földnek mondják.⁸² 1319-ben is erdős földnek mondják még a birtokot,⁸³ tehát itt még folyt a telepítés. A falut biztosan soltész telepítette,⁸⁴ de a telepítés pontos körülményeit nem ismerjük.⁸⁵

Stephanicou. 1322-ben Fülöp szepesi és újvári comes az Újlubló melletti erdőt Kislommnici Péter fia Istvánnak adja, hogy ott németek szokása és joga (more ac iure theutonicorum) szerint irtással annyi telket hozzon létre, amennyi erdőt szántófölddé tud tenni. A majdan létrejövő falut Stephanicou-nak nevezi, s a népeknek 16 év adómentességet ad.⁸⁶ Legközelebb 1408-ban tűnik elő, amikor Lubló vára tartozékai között sorolják fel. A középkor végén újraterelítették.⁸⁷

Szentmargita. A Podolintól és Toporcától észak-nyugatra található falu először 1323-ban fordul elő, amikor Fülöp nádor az általa elfoglalt birtokokat, többek között Szentmargitát visszaadja a Görgeyeknek. Károly király még ugyanebben az évben átírja az oklevelet.⁸⁸ Nem sokkal később, 1329-ben Fülöp fiával, Vilmos szepesi és újvári comes-szel szemben kellett esküvel bizonyítania a Görgeyeknek, hogy a birtok hozzájuk tartozik.⁸⁹ Egy évvel később Vilmos Szentmargitát a Görgeyek örökjögű birtokának ismeri el.⁹⁰ A településsel a Károly Róbert korban később nem találkozunk.⁹¹ A falu telepítésére és lakosságára vonatkozóan nincs adat,⁹² bár a Görgey birtokok észak felé irányuló terjeszkedésébe jól beleillene a közvetlen Schönwald mellett található település 1310 körüli alapítása.⁹³

Szentspéter(falva). 1323-ban a Görgey család birtokai (Tótgörgő, Kétrépas, Toporc, Schönwald, Szentmargita, Richwald, Meldur, Kistoporc) között említenek egy Szentspéter (Scenpetur) nevű települést,⁹⁴ amely a korábbi oklevelekben nem fordul elő.⁹⁵ Később, 1330-ban tűnik fel a Görgey család birtokai között a Lipniktől északra elhelyezkedő, azzal határos Szentspéterfalva (villa Sancti Petri) falu,⁹⁶ amely feltehetően

⁸² REG. SLOV. I. 497.; AOkt. III. 680.; REG. SLOV. I. 498–499.; AOkt. III. 679.

⁸³ AOkt. V. 403.

⁸⁴ KÖRMENDY 1974. 329., aki egyetért Fekete Nagy Antallal abban, hogy a falut ekkor újraterelítik (FEKETE NAGY 1934. 159.).

⁸⁵ A falu további említései a korszakban: AOkt. IV. 552.; AOkt. VI. 199. (határjárással); DI. 41 308. (1317. március 21. AOkt.-ból kimaradt).

⁸⁶ F. VIII/2. 389–391., AOkt. VI. 473. Az oklevél eredetije nem maradt fenn.

⁸⁷ FEKETE NAGY 1934. 250–251. Lehetséges, hogy azonos az 1330-ban Jakabfalva néven említett településsel. AOkt. XIV. 176, 587.

⁸⁸ F. VIII/5. 133–137.; AOkt. VII. 33., 361. Károly király egy évvel később ismételen átírja az oklevelet és megerősíti a Görgeyeket a birtokban. AOkt. VIII. 579.

⁸⁹ AO. II. 423–424.; AOkt. XIII. 430., 432.

⁹⁰ AOkt. XIV. 405.

⁹¹ Fekete Nagy Antal szerint nem lehetett nagy település, mert a 14. sz. végén eltűnt (FEKETE NAGY 1934. 230.). Okleveles adatok azonban azt bizonyítják, hogy a falu később is biztosan fennállt (DI. 83 664; DI. 83 670; DI. 83 670; DI. 63 828; DI. 63 834; DI. 24 957; DI. 39 993; DI. 75 480).

⁹² Fekete Nagy német telepítésnek tartja. (FEKETE NAGY 1934. 230.)

⁹³ Vö. KÖRMENDY 1974. 318–328.

⁹⁴ F. VIII/5. 134–135., AOkt. VII. 33.; F. VIII/5. 133–137., AOkt. VII. 361.

⁹⁵ Vö. FEKETE NAGY 1934. 235.

⁹⁶ AOkt. XIV. 405.

a korábban említett Péterfalvával azonos. A falu környezete az 1300-as évek elején még erdőség volt, hiszen amikor a Görgey család 1314-ben adományba kéri a Lipnik folyó melletti erdőt, egyetlen közeli települést sem említene. Eszerint az egymással határos Lipnik és Szentpéter(falva) telepítése nagyjából egy időben, vagyis 1315 körül történhetett.

Szentgyörgy (Szepesszentgyörgy, ma Jurské). A Poprád folyótól keletre eső település 1329-ben tűnik fel a Görgey család birtokai között.⁹⁷ A Károly Róbert korban ezt követően csak egyszer említik a falut.⁹⁸ A következő adatunk már 1354-ből származik, amikor újratelepítik.⁹⁹

Nem lokalizálható települések.

Prinicz erdőt, amely a Dunajec mellett volt, Henrik miechówi prépost 1313-ban a késmárki Heydenricusnak adta, hogy ott települést hozzon létre.¹⁰⁰ Az itteni telepítésről csak ez az egy adatunk van, így nem tudjuk, lezárult-e a telepítés, illetve milyen falu alakult itt.¹⁰¹

Szépmező, Ziprytfa. A Berzeviczy család szepesi birtokain pontosan be nem határolható helyen kialakult település. A Szépmező (Pulchrum pratum) mellett, egy meg nem nevezett patak partján alapítandó, szepesi szászok szabadságát használó település létrehozására adott soltészjogot Rikolf fia Herke 1311-ben Henrik írónak és Henrik kereskedőnek. A falut Herke Ziprytnek nevezi.¹⁰² Egy évvel később Henrikfalva telepítőlevelében tanúként szerepel Szépmező plébánosa: Konrád, és az itteni bíró: Henrik.¹⁰³ A településről több adatunk nincs.

Trencsén megye

Henrikfalva (Kolaróc, ma Kolárovice). 1312-ben Kaszai (Kosyczi) Loránd várnagy németek joga szerinti telepítésre Henriknek adta Henrikfalva soltészességét (villicatio, iudicium), s meghagyta, hogy a létrejövő új település Zsolna város jogával éljen.¹⁰⁴ Az oklevél 18 évre ad mentességet az adófizetés alól minden letelepülőnek.¹⁰⁵ A falu Károly Róbert korában később nem szerepel az oklevelekben.

Lednic várnagya, Chokaday 1336-ban soltészlevelet ad Haynos falunagynak és örökösének, hogy a hozzá tartozó területen népének bármely helyzetű embereit

⁹⁷ AO. II. 423–424.; AOKlt. XIII. 430., 432.

⁹⁸ AOKlt. XIV. 405.

⁹⁹ KÖRMENDY 1974. 326–327.

¹⁰⁰ REG. SLOV. I. 468.; AOKlt. 493.

¹⁰¹ A falu később a Szent Sír Kanonokrend birtokai közé tartozott. KURECSKÓ MIHÁLY – STOSSEK BALÁZS: A Szent Sír Kanonokrend története Magyarországon. In: *Capitulum I. Tanulmányok a középkori magyar egyház történetéből.* Szerk. KOSZTA LÁSZLÓ. Szeged 1998. 109., 120.

¹⁰² AOKlt. III. 125.

¹⁰³ REG. SLOV. I. 417–418.; AOKlt. III. 248.

¹⁰⁴ Zsolna jogáról I. MICHAL BADA: A zsolnai városi könyv. In: CSUKOVITS – LENGYEL 187–197.

¹⁰⁵ REG. SLOV. I. 417–418.; AOKlt. III. 248.

letelepítse.¹⁰⁶ Mivel a birtok határaitól és az itt létrejött településről más adat nem maradt fenn, az itt alapított településről mást nem tudunk.

Roszina (ma Rosina). A település Zsolna mellett található. 1341-ben Pál országbíró a falu soltészességét (iudicium) Walternek adta a feltétellel, hogy öt évig gyűjtsön ide népeket, akiknek az itteni falvak módjára kellett adózniuk. Az országbíró ugyanekkor elrendelte, hogy a települést Zsolna város joga szerint kell alapítani, s telket adott templomépítésre is.¹⁰⁷ Mivel Roszina korábbi oklevelekben nem fordul elő, a telepítési időszak rövidege arra utalhat, hogy a terület művelés alatt állt, így a falu alapítását 1341-re kell tenni.

Zemplén megye

Agyagospataka. Demeter királyi tárnokmester 1333-ban Péternek, hanusfalvai bírója és officialisa testvérének adja soltészességbe a Lipóc várához tartozó, egy nagy erdőben lévő Agyagospataka nevű öröklött birtokát, ami még teljesen lakatlan. A falu erdőirtással történő létrehozására 16 évet hagy, ezt követően a lakosságnak Hanusfalva szabadsága szerint kell élnie, s a collectát a lipóci várnagynak kell fizetnie.¹⁰⁸

Kiszucaújhely (ma Kysucké Nové Mesto). Sándor országbíró királyi parancsra cselekedve a Lethezyn nevű telepítvényt Henrik hornici bírónak adja, hogy ott Zsolna város joga szerint alapítson települést, amit Congesbergh-nek akar nevezni. A szántók után 3, a kivágandó erdők után 18 év adómentességet engedélyez, s elrendeli, hogy a várost (civitas), amely vámmentességet élvez, s keddenként vásárt tarthat, sövényel és árokkal erősítsék meg.¹⁰⁹

Gömör megye

Az Aranyas-folyó mellett fekvő erdejét Bebek Miklós, Benedek fia 1331-ben Mártonnak adta soltészességbe, hogy ott - a szintén birtokai közé tartozó - Csetnek város polgárainak szabadságával élő falut alapítson. Az ide települőknek 14 évre ad adómentességet.¹¹⁰

Murány mellett, a várhoz tartozó birtokukat Dezső, Leusták, Roland és István, a Ratholth nembeli Roland nádor fiai 1321-ben, betelepítésre átadják a Sztoján nembeli Helbrandus fiainak, Helbrandusnak és Elyasnak. A soltészeknek állított Elyasnak és Helbrandusnak falvanként legalább 40 családot kellett letelepíteniük, Greniz (Szepesvéghely) nevű birtokuk szabadságainak megfelelően.¹¹¹

¹⁰⁶ AOkt. XX. 509.

¹⁰⁷ AOkt. XXV. 867.

¹⁰⁸ AO. III. 42–43., AOkt. XVII. 485.

¹⁰⁹ F. XI. 510–512., AOkt. IX. 571.

¹¹⁰ AO. II. 517–518., AOkt. XV. 2. A településsel és környezetével kapcsolatos további megállapításokat l. KOLLMANN ÖRS LÁSZLÓ: Az észak-gömöri központi helyek középkori és kora újkori fejlődése (továbbiakban: KOLLMANN). In: CSUKOVITS – LENGYEL 51.

¹¹¹ AO. I. 643–645.; AOkt. VI. 391., KOLLMANN 59.